

Флорій БАЦЕВИЧ, д-р філол. наук, проф.

ORCID ID: 0000-0002-6141-8318

e-mail: batsevich.florij@gmail.com

Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, Україна

Марія ОЛЬХОВИЧ-НОВОСАДЮК, асист., здобувач

ORCID ID: 0000-0002-2659-1633

e-mail: mariya.olkhovych-novosadyuk@lnu.edu.ua

Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, Україна

ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY В УКРАЇНСЬКІЙ, ПОЛЬСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ

Вступ. У сучасній лінгвістиці спостерігається посилений інтерес до дослідження концептів, які репрезентують ключові сфери людського життя, зокрема емоційної. Емоційні концепти відображають цінності, світогляд і культурні традиції народу, тому їхнє вивчення має важливе значення для розуміння національної мовної картини світу. Концепт РАДІСТЬ належить до базових позитивних емоцій людини, що формують її світосприйняття, комунікативну поведінку, концептуалізацію дійсності та культурну ідентичність.

Мета дослідження – з'ясувати особливості вербалізації концепту РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY в українській, польській та англійській лінгвокультурах шляхом аналізу його мовних репрезентацій у художній прозі, представлених в електронних корпусах досліджуваних мов, а також виявити універсальні та культурно-специфічні риси його концептуалізації.

Методи. Дослідження проводиться в рамках створення когнітивної дефініції за методикою Єжи Бартмінського. Методологічну основу становлять положення когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології та емоційної семантики. Застосовані такі методи, як когнітивно-лінгвістичний, контекстуально-інтерпретаційний, семантико-стилістичний, порівняльно-типологічний і елементи корпусного аналізу.

Результати. У статті представлені результати дослідження емоційного концепту РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY, його структури і засобів вербалізації в українській, польській та англійській лінгвокультурах на матеріалі текстів художньої прози. Ідентифіковано концептуальні ознаки та культурні сценарії на базі контекстів зі словами радість / radość / joy, відібраних з електронних корпусів текстів художньої прози та проведено їхній порівняльний аналіз. Проаналізовано понад 300 прикладів зі словом радість, 200 – з radość та 250 – з joy.

Аналіз корпусних прикладів показав, що конотації лексем радість / radość / joy у художніх текстах відповідають їхнім словниковим визначенням і мають спільні гіпероніми, такі як почуття, відчуття, психологічний стан, настрій, риса характеру. Вони вживаються у формах вітань, побажань та усталених виразах зі значенням 'вітати, зустрічати когось із радістю'. Ідентифіковані універсальні риси концепту: радість – це процес; відчуття радості може пов'язуватися із минулим, теперішнім і майбутнім досвідом; радість має колективний та індивідуальний характер переживання; радість взаємодіє з іншими емоціями (позитивними й негативними); має бінарну опозицію радість – смуток; людина відчуває радість серцем, душею або в грудях; радість може мати причину або бути безпідставною; іноді викликає приплив енергії або сили.

Виявлені зовнішні ознаки емоції радості (усмішка, сміх, міміка, голосові, фізіологічні та поведінкові реакції) та критерії її параметризації.

Ідентифіковані універсальні причини радості – життя, любов, сім'я, дружба, улюблене заняття, успіх, природа, свята, святкування, відпочинок, подорожі, досягнення, матеріальні блага та ін. Поряд із цим виявлено культурно-специфічні особливості концепту РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY в українській, польській та англійській лінгвокультурах.

Висновки. Порівняльний аналіз концептів РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY засвідчив, що попри універсальний характер емоції, її вербалізація відображає специфіку світоглядних моделей і ціннісних орієнтацій кожної культури.

Ключові слова: мовна картина світу, лінгвокультура, концептуалізація, концепти емоцій, концепт РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY, художній дискурс, засоби вербалізації, когнітивна дефініція.

У сучасній лінгвістиці спостерігається стійкий інтерес до дослідження концептів, які відображають найважливіші сфери людського життя. Особливе місце серед них посідають емоційні концепти, адже вони безпосередньо пов'язані з внутрішнім світом людини, її цінностями, світоглядом і культурними традиціями. Емоції, як універсальний феномен, водночас мають національно-культурну специ-

фіку, що виявляється у мовних засобах їх вираження. Саме тому дослідження емоційних концептів є одним із пріоритетних напрямів сучасної когнітивної та етнолінгвістики.

Вивчення концепту РАДІСТЬ особливо актуальне, оскільки ця емоція належить до базових позитивних почуттів людини, формує її світосприйняття, впливає на мовну поведінку, комунікативні стратегії та концептуалізацію дійсності, а також є частиною ціннісно-сислової основи культури та визначає етичні орієнтири суспільства. Аналіз мовного втілення радості дозволяє простежити як різні культури концептуалізують позитивні емоції, які асоціативні зв'язки та ціннісні смисли вони вкладають у відповідні лексеми, метафори та фразеологізми. Таким чином, дослідження емоційних концептів сприяє глибшому розумінню не лише мовної картини світу, а й культурної ідентичності народу в цілому.

Об'єкт дослідження – концепт РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY як фрагмент емоційної картини світу носіїв української, польської та англійської лінгвокультур.

Предмет дослідження – мовні засоби вербалізації концепту РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY у творах художньої прози, представлених в електронних корпусах української, польської та англійської мов.

Мета дослідження – з'ясувати особливості вербалізації концепту РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY в українській, польській та англійській лінгвокультурі шляхом аналізу його мовних репрезентацій у художній прозі, представлених в електронних корпусах досліджуваних мов. Реалізація цієї мети передбачає виявлення лексико-семантичних, фразеологічних і образно-асоціативних засобів вираження емоції радості, а також визначення культурно-національних особливостей її концептуалізації.

Для досягнення поставленої мети використано такі методи: когнітивно-лінгвістичний аналіз – для реконструкції структури концепту РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY та визначення його ключових смислових компонентів; контекстуально-інтерпретаційний аналіз – для встановлення концептуальних ознак емоції радості в мовних контекстах; семантико-стилістичний аналіз – з метою опису лексичних і фразеологічних засобів вираження позитивних емоцій; елементи корпусного аналізу – для вибірки та кількісного опрацювання мовного матеріалу з електронних корпусів досліджуваних мов; порівняльно-типологічний метод – для зіставлення національно-культурної специфіки концепту в різних мовах.

Пропоноване дослідження проводиться в рамках створення когнітивної дефініції за методикою Є. Бартмінського. Когнітивна дефініція містить аналіз великого корпусу контекстів досліджуваного поняття (у нашому випадку, даних електронних корпусів досліджуваних мов), розгляд традиційних словникових дефініцій, а також використання даних асоціативних словників.

На думку Є. Бартмінського повноцінний лінгвістичний аналіз повинен спиратися на дані, експліковані з трьох найважливіших джерел: системи мови, матеріалів анкет (або даних асоціативних словників) і текстів. Тексти є важливими елементами, оскільки вони за своєю природою є цілісними повідомленнями з темою, відправником, реципієнтом і комунікативним контекстом. Тексти містять як системні особливості, так і прояви соціальних норм, а також індивідуальні особливості, обумовлені креативністю наратора (Bartmiński, 2006, s. 33).

Існують різні психологічні та лінгвістичні підходи до вивчення емоцій. Так, модель емоцій, яку запропонували А. Ортоні, Дж. Клоур та А. Коллінз, глибоко структурована та комплексна класифікація, що відображає багатоаспектну природу емоційного переживання. Основу моделі становить ідея про те, що емоції виникають як результат поєднання збудження та оцінки, які відображаються у вимірах активності та валентності. Автори розділяють емоції на три основні категорії: реакції на події, на дії агентів та на об'єкти (Ortony, Clore, & Collins, 1988).

А. Вежбицька (Wierzbicka, 1999) застосовувала метод природної семантичної метамови для експлікації значення назв емоцій, при цьому пов'язуючи почуття з прототиповим когнітивним сценарієм, який включає думки та наміри людей. Вона виділяє два основних когнітивних компонента в сценарії концепту РАДІСТЬ (JOY) – оцінний: "щось позитивне відбувається" і вольовий "я хочу, щоб це відбувалося".

А. Фулен (Foolen, 2012) пропонує розглядати вияв і роль емоцій у мові та лінгвістиці у трьох аспектах: (а) концептуалізація емоцій, (б) вираження емоцій і (в) "втілене мовлення", яке є фундаментальним аспектом розмовної мови, що дозволяє людям засвоювати та використовувати слова та речення в контексті.

Дж. Вілс (Wilce, 2009) аналізує сигнали, які люди використовують для вираження емоцій, розглядаючи соціальні, культурні та політичні функції емоційної мови у різних частинах світу.

З. Ковечеш (Kövecses, 2020) розглядає концептуальну структуру концепту РАДІСТЬ (*happiness / joy*) за чотирма когнітивними компонентами: концептуальними метафорами, концептуальною метонімією, спорідненими концептами і когнітивними моделями.

Л. Ф. Барретт (Barrett, 2017) стверджує, що поняття емоцій мають соціальну реальність. Емоції стають для людей реальними завдяки двом людським здібностям, що є передумовами соціальної

реальності: колективній інтенціональності та мові. Вона вважає, що емоції виникають як поєднання фізичних властивостей нашого тіла, гнучкого мозку, що пристосовується до будь-якого середовища, в якому розвивається, та культури й виховання, які забезпечують це середовище.

А. Павленко (Pavlenko, 2005), використовуючи аспект дво- та багатомовності, запропонувала новий погляд на зв'язок між мовою та емоціями.

Ю. Шамаєва дослідила засоби вербалізації та структуру концепту РАДІСТЬ в американському варіанті англійської мови, застосовуючи інтегративний когнітивно-лінгвістичний підхід (Шамаєва, 2004).

С. Жаботинська створила авторську методику концептуального аналізу "Семантика лінгвальних мереж". Було відібрано фактичний матеріал з комп'ютерного корпусу даних із подальшим аналізом за допомогою обчислення логічних предикатів. Наступний етап – тематичне впорядкування отриманих результатів за допомогою базисних пропозиційних схем та побудова мережевої концептуальної моделі поняття РАДІСТЬ із подальшим перетворенням її на когнітивну модель, яка використовується для дослідження концептуальних метафор (Жаботинська, 2013).

Л. Ніколаєнко дослідила репрезентації емоцій заздрості та співчуття в польській, російській та українській мовних картинах світу (Ніколаєнко, 2021). О. Лозинська проаналізувала польську кінематичну фразеологію на позначення емоцій (Лозинська, 2014).

Дослідження емоції радості у рамках когнітивної лінгвістики проводилися такими польськими науковцями як І. Новаковська-Кемпна (Nowakowska-Kempna, 2000), Е. Новак (Nowak, 2002) та іншими. А. Міколайчук (Mikołajczuk, 2009) провела ґрунтовне і масштабне дослідження лексико-семантичного поля концепту RADOŚĆ на матеріалі лексикографічних джерел, корпусу польської мови та творів сучасної польської художньої прози та текстів з преси.

Результати

Дослідження засобів вербалізації концептів РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY на матеріалі художньої прози передбачало визначення їхніх концептуальних ознак і культурних сценаріїв на основі контекстів зі словами *radість* / *radość* / *joy*, експлікованих з електронних корпусів текстів української, польської та англійської мов. З цією метою було відібрано понад 300 прикладів зі словом *radість*, понад 200 прикладів із *radość* та понад 250 з *joy* з електронних корпусів української, польської та англійської мов.

У текстах художньої прози ідентифіковано такі **конотації радості**:

в українській мові – *почуття, відчуття, психологічний стан, настрій, риса характеру*, а також на позначення рідної, близької людини, яка викликає радісні почуття, у лагідних, ніжних звертаннях: "– Повернувся, **радість** ти моя!" (В. Заєць. Місто, якого не було);

у польській мові – *pozytywne uczucie, poczucie, stan duszy, cecha charakteru*;

в англійській мові – *feeling, sense, mood*; виявлені також приклади з такими значеннями: 'риса характеру': "Jeremy's natural joy in the festivities found fulfilment at the Youngs' house, ..." (The world of Thrush Green. Read); 'щось, що викликає почуття радості': "That house is a **joy**". (J. Taylor. Destined to love); у фразеологізмах: *pride and joy* 'хтось або щось, що викликає почуття гордості та радості': "She was old George's pride and joy". (R. Picknell. Yanto's summer); *bundle of joy* 'новонароджена дитина, немовля': "... May your long-awaited bundle of joy bring you lasting happiness". (P. Street. Guilty parties); у заперечних реченнях вирази *no joy / not any joy* вживаються зі значенням 'не повезло, не пощастило, безуспішно, безрезультатно': "'No joy here', said Burden to the sergeant". (R. Rendell. The best man to die); *joy* у значенні 'успіх, задоволення' вживається у питальних реченнях: "'Any joy?' Caroline, Roger's partner, came into the kitchen to refill a couple of glasses. 'Afraid not, sorry'." (M. Scott. Nudists may be encountered).

Слова *radість*, *radość*, *joy* вживаються у формах вітань, побажань та усталених виразах зі значенням 'вітати, зустрічати когось із радістю': "– Хай приїде з вами **радість** і мир у дім мій!" (М. Старицький. Останні орли) / "... witali go z niesłyszczanym entuzjazmem i **radością** ..." (P. Zuchniewicz. Jan Paweł II: "Będę szedł naprzód") / "She hadn't expected him to greet her with ecstatic **joy** ..." (Barbara. M. Gill. Dying to meet you); "Well, Ser Niccol, let me end as I began, and wish you **joy** of your marriage." (D. Dunnett. Race of scorpions).

Розглядаючи лексичну сполучуваність іменників *radість*, *radość*, *joy*, було виявлено, що вони вживаються з дієсловами *відчувати, переживати, radіти / czuć, odczuwać, przeżywać / feel, experience*.

Аналіз текстів художньої прози дозволив виділити характерні **зовнішні ознаки** концептів РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY: уsmішка, сміх: "уsmіх", "сміх" / "uśmiec", "zaśmiał się" / "a smile of radiant **joy**"; "laughed almost maniacally with the **joy**"; міміка, очі, вираз обличчя: "Обличчя її було переповнене тихою **радистію**"; "очі так і іскрилися **радистію**" / "radość odbiła się na jej twarzy"; "w szarych oczach zapaliła się **radość**" / "lighting her eyes with a fierce, proud **joy**"; "her face alive with the

wondrous **joy**"; фізіологічні реакції: "зарум'янилось лице **радістю**"; "голова зовсім запаморочилася від **радості**"; "тремтячи від **радості**"; "дух забило"; "плакав із **радості**"; "не міг вимовити слова" / "*radość zaparła dech*", "*radość odjęła jej siły i mowę*", "*policzki starego pana wolno się zabarwiły*" / "tears of **joy**"; "blushed with embarrassed **joy**"; "shook with silent **joy**"; поведінкові реакції: "затанцювала з **радості**"; "завмерли від **радості**"; "в пориві **радості** міцно здушила малого в обіймах" / "otworzył ramiona"; "ściskano się, całowano" / "jumped for **joy**"; "dance for **joy**"; "waving and clapping with **joy**"; голосові реакції: "скрикнула од **радості**"; "вискнув від **радості**"; "закричав, зриваючи голос од **радості**" / "w jego głosie wyraźnie było słyhać *radość*"; "okrzyki wyrażające *radość*" / "shouted with **joy**"; "squeals of **joy**"; "to yell for **joy**"; "whooped for **joy**".

Концепти РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY у всіх трьох мовах параметризуються за такими критеріями: за тривалістю (скороминуща, коротка, швидкоплинна / *krótkotrwała, krótka* / brief, endless, lasting); за інтенсивністю (велика, маленька, безмежна, невимовна, незмірна / *duża, bezgraniczna, wielka, mała* / great, intense, incredible, overwhelming); за обсягом (мало, багато *радості* / little, much, some, more, less); за ступенем контрольованості (нестримна, прихована, потаємна, істерична, буйна, шалена, дика, тиха / *szalona, dzika, tłumiona* / savage, inner, long-hidden, secret, fierce, mad); за приналежністю (людська, моя, дитини / *moja, nasza, tamusi, dziedzica* / my, her, this man's); за щирістю (щира, справжня, непідробна / *szczerą, niekłamana, prawdziwą* / sincere, genuine, sure); за очікуваністю (довгоочікувана, несподівана, передчасна / *nie spodziewana, nagle* / unexpected, sudden, unforeseen); за частотністю (єдина; подвійна / *jedyna, po raz tysięczny* *dojrzy radość* / only, once-in-a-lifetime); за глибиною (глибинна / *najgłębsza* / deep); за пріоритетністю, акцентованістю (найголовніша / *osobliwe uczucie* / chief, particular, special); за часовим аспектом (прийдешня, майбутня, колись пережитих *радостей* / *dawna, zapomniana, utraczona, nowa, doczesna, osiągnięta tutaj i teraz* / new-found, lost, remembered); за охопленням, поширенням (спільна, всезагальна / *powszechna* / general); за (не)звичністю (дивна / *niezwykle pozytywne uczucie, jakaś niehumanitarna* / strange); за чистотою (чиста / *czysta* / pure, sheer); за позитивною оцінкою (світла, чиста / *ciepła, słoneczna* / wondrous, precious); за негативною оцінкою (люта, істерична, меркантильна / *zła, głupia* / vindictive, embarrassed, incredulous, treacherous, fearful).

Концептуальні ознаки радості, виявлені в двох або одній з досліджуваних мов, за такими параметрами: (пол., англ.) за повнотою (*cała* / complete, total, absolute, utter); (пол., англ.) за обґрунтованістю, за підставами (*głupia, usprawiedliwiona* / undeserved, illusory); (укр.) за порядком (*першая, другая, остання*); (англ.) за реальністю / очевидністю (actual, real, obvious, evident).

Ідентифіковано такі специфічні аспекти та культурні сценарії концептів РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY, вербалізовані у текстах української, польської та англійської художньої прози:

– у різних ситуаціях та обставинах людина відчуває або не відчуває радості;

– почуття радості – це процес, який має свій початок, кульмінацію, спад, кінець: "*радість його ще збільшилась...*"; "кінчилася *радість*" / "*zgasła radość*" / "a peak of **joy** was reached"; "**joy** wilted"; "**joy** had gone";

– радість може виникати стосовно ситуацій і подій, які реально в цей час не відбуваються, однак існують у вигляді ідеї про пережиті, очікувані чи уявні ситуації, а саме: при думці про когось або щось, при спогаді про минуле: "*спогад про радість*" / "*myślał i ogarniała go ogromna radość*"; "*radość odczuwał na myśl*"; "*sat pamięta, jaka radość zapanaowała w domu*" / "He could remember very clearly the feeling of power and **joy**"; "what obscure **joy** we get from recalling the Seventies"; у сні: "очікування *радості*, яка приходить у снах" / "*W następnym śnie spotykam Perszinga, a nasza radość nie ma końca*"; від очікування, передчуття чогось хорошого, нового, невідомого у майбутньому: "*Радість від передчуття чогось цікавенького*" / "*Mieć w duszy ufność jutra, radość niewiadomego*" / "**joy** and anticipation lighting up her face"; "the wonder of a life which contained such a precious element as *sure joy* to come";

– соціальний аспект радості полягає у тому, що вона може бути колективним почуттям, коли його спільно переживають, ним діляться з іншими людьми: "Підтримувати всезагальну *радість* нам було важко ..."; "поділитися *радістю*"; "розділити його *радість*" / "*dzielili ze mną tego dnia wielką radość*"; "*Zapanaowała powszechna radość*" / "an exchange of **joy**"; "the orgy of general **joy**";

– люди часто роблять щось на радість іншим: "вам усім *попрацюю на радість*"; "прагнув обдарувати *радістю* *dimey*" / "*Cieszę się, że sprawilem im radość*" / "He had brought her little **joy**";

– радість – "заразна", може передаватися від однієї людини іншій: "її *радість* *передалася* йому" / "*Radość jest zaraźliwa*"; "*radość jest jak epidemia*" / "**joy** was obvious and could so easily have been contagious";

– егоцентричний аспект радості проявляється у тому випадку, коли людина робить щось, що приносить їй радість, собі на радість: "*зادля власної радості*" / "*wykonuję pracę, która daje mi prawdziwą*

radość" / "She played the words around ... to sculpt a poem to her *joy*"; "For the sheer *joy* of it, young Ben left the white path";

– людина може робити щось з радістю, перебуваючи у радісному настрої: "наш народ все творив з нісню, сміхом, з *радистю*" / "Spoglądał na niebo prawie z *radością*" / "They had done it for the *joy* of creating"; "they finished celebrating their wedding feast with great *joy*";

– часом певні життєві ситуації чи обставини складаються вдало, на радість людині: "Kinga widzi jednak, że to wszystko składa się u niej na *radość*". (W. Horwath. Ultra Montana);

– почуття радості може бути щирим або вдаваним: "вдав найщирішу *радисть*" / "udając *radość*";

– радість може переживатися одночасно, приходиться на зміну або чергуватися з іншими позитивними почуттями, психологічними станами, такими як спокій, полегшення, піднесення та ін.: "полегшення і *радисть*" / "Zaskoczenie, zdziwienie, obawa, *radość*, satysfakcja" / "*joy* and happiness and such relief"; "A sense of *joy* and delight and wonderment";

– радість може переживатися одночасно, приходиться на зміну або чергуватися з негативними почуттями, такими як образа, біль, тривога, гнів, страх та ін. (біль, образа та *радисть* змішались в одне / *radość* przerodziła się w nim w gniew / *joy* and terror; mixture of *joy* and resentment);

– радість має бінарну опозицію: *радисть* – горе, журба, смуток, біда, лихо: "з журбою *радисть* обнялася"; "*Radistь* і біду приймав звично ..." / "smutek i *radość*" / "a *joy* and a sorrow";

– радість може викликати приплив енергії, насаги або сили: "*радисть* бадьорила"; "*радисть* будила в серці силу"; "*Radistь* – енергія" / "*radość* rozpierała go i siła" / "an intense *joy* of living and vitality"; "the feeling of power and *joy*";

– за певних обставин хтось або щось може зіпсувати, притлумити, затьмарити почуття радості: "подія, яка надовго потьмарила його *радисть*"; "і страх, і сумнів притлумлювали *радисть*" / "musiałem ci tę *radość* trochę zmacić" / "the *joy* of the occasion had dimmed";

– людина відчуває радість серцем, душею або в грудях: "*Radistь* і веселість переповнювала серця кочівників". (В. Малик. Черлені щити); "... відчув у грудях бурхливу *радисть*". (В. Малик. Князь Кий) / "I w sercu miał *radość*". (M. Pilot. Na odchodnym) / "At the thought she felt her *heart* unfold with *joy* within her". (S. Howard. Miracles can happen);

– радість асоціюється з такими віковими періодами в житті людини, як дитинство, юність, молодість: "осяяний буйною *радистю* юнацтва"; "відчуття давно забутої дитячої *радисті*" / "młodzieńczą *radość*"; "dziecinna *radość*" / "childlike *joy*";

– радість може бути персоніфікованою та виконувати дію: "*радисть* будила в серці силу"; "*радисть* затуманює розум" / "*radość* odjęła jej siły i mowę"; "*radość* omal nie rozsądziła tu piersi" / "Some *joy* came to the Keith family"; "She was gripped by *joy*";

– радість може бути контрольованою, людина може стримувати чи приховувати її: "приховуючи *радисть*" / "ukryła swą *radość*" / "she fought to smother a treacherous *joy*"; "managed to hide the *joy*";

– радість може бути неконтрольованою емоцією, людина вільно та часто бурхливо виявляє її назовні: "*радисть*, яку він не в силі був приховати"; "неприхована *радисть*"; "ніяково стало від його нестримної *радисті*" / "*radość*, której nie usiłowała ukryć" / "I could not hide my *joy*"; "her whole being expressed an intense *joy*";

– радість має свою градацію: кожна людина переживає це почуття по-різному в різних ситуаціях і з різних причин: "Але ж кожен веселиться й *радистю* по-своєму. Павло навіть гадки не мав, що є тисячі й тисячі відтінків і нюансів *радисті* ..." (М. Дашків. З безодні минулого);

– радість може мати причину або бути безпідставною;

– експліковані такі універсальні причини радості в українській, польській та англійській лінгвокультурах: загальнолюдські поняття та цінності, такі як життя, буття, існування, свобода, воля тощо; психологічні стани, почуття: закоханість, любов, передчуття, бажання тощо; родинні зв'язки: сім'я, діти, батьки; соціальні зв'язки: друзі, колеги, гості, спілкування; зустрічі з людьми; важливі, бажані події в житті людини: одруження, народження дитини, батьківство, материнство тощо; інтимні стосунки, секс; житло, рідний дім; об'єкти та явища природи, рослини, тварини; пори року; свята, святкування; відпочинок, прогулянки, поїздки, подорожі; мистецтво: музика, спів, танці, театр та ін.; спорт, змагання; робота, улюблене заняття, творчість, хобі; розумова діяльність; досягнення, успіх, перемога, відкриття; матеріальні блага: гроші, речі тощо; подарунки; новина, лист; їжа, напої;

– причини радості, виявлені в одній з досліджуваних мов: (укр.) віра в Бога; гумор, жарти; (пол.) віра в Бога; улюблені місця, міста, селища; читання книг, журналів; похід у кіно; (англ.) верхова їзда.

Зафіксовані такі специфічні концептуальні ознаки та культурні сценарії радості в одній з досліджуваних мов:

– в українській лінгвокультурі радість асоціюється з білим та жовтим кольорами; для українців є важливим християнський аспект радості, що засвідчують чисельні приклади колядок зі словом *radість* і його дериватами; цінність і потреба радості в житті українців порівнюється із необхідністю сонця для життя на Землі; радість порівнюється з квітами; квіти символізують радість життя; виявлені приклади вживання фразеологічних виразів з якої *радості*? 'чому? для чого?'; *собака радість* 'дешева ковбаса низької якості'; з *радистю* 'з готовністю, задоволенням, дуже охоче' та прислів'я "*Старість не радість*", де старість є опозицією до молодості, яка асоціюється з радістю;

– в польській лінгвокультурі радість може бути цінністю, принципом або метою у житті людини; радість вважають найкращими ліками; зафіксована бінарна опозиція *swoja radość* – *obca radość*; шире почуття дорослих порівнюється з радістю дитини; виявлені приклади вживання прислів'їв *Starość nie radość*; *Starość nie radość, śmierć nie wesele*; *Obiecanki malowanki, a głupiemu radość* та фразеологізмів *Co / cóż za radość!* 'Яка радість!'; *Wielka radość* (з іронічним негативним значенням);

– в англійській лінгвокультурі людина, яка переживає радість, як правило, перебуває у стані емоційного збудження: "... *Henri thrilled with joy*". (Julian Barnes. *Flaubert's parrot*); рум'янець на обличчі від радості порівнюється з кольором троянди: "... *the colour of incredulous joy flushed through his fairness and made him bright as a rose*". (Edith Pargeter. *The green branch*); шире почуття дорослих порівнюють з радістю дитини: "... *she allowed herself a brief, spontaneous grin of relief and childlike joy*". (Susan Gates. *The lock*); відчуття сильної радості може бути спокійним, наче кришталева чаша, вміст якої не випивають до дна: "... *a great strenuous joy that was somehow calm, like a crystal bowl that you do not drink out of...*" (Jenny Joseph. *Persephone*); радість порівнюється з гірською водою: "*In this Glasgow balcony who pours such joy like mountain water?*" (And thus will I freely sing. *Anthology*); ідентифіковані приклади вживання усталених виразів *a joy to behold* 'радість бачити, спостерігати'; *to greet somebody with joy* 'вітати, зустрічати когось з радістю' та фразеологізмів *pride and joy* 'хтось або щось, що приносить почуття гордості та радості'; *a bundle of joy* 'немовля'.

Дискусія і висновки

Аналіз прикладів вживання слів *radість* / *radość* / *joy* в текстах художньої прози дозволяє зробити такі висновки:

1. Дефініції лексем *radість* / *radość* / *joy*, ідентифіковані в контекстах художньої прози збігаються з їхніми лексикографічними визначеннями. Виявлено їхні спільні гіпероніми: *почуття, відчуття, психологічний стан, настрій, риса характеру*.

2. Слова *radість, radość* та *joy* вживаються у формах вітань та усталених виразах зі значенням 'вітати, зустрічати когось із радістю'. Зафіксовано також приклади вживання *radість, joy* для привітання чи побажання людям з певної нагоди.

3. Іменники *radість / radość / joy* сполучаються з дієсловами *відчувати, переживати, радіти / czuć, odczuwać, przeżywać / feel, experience*.

4. Оскільки радість належить до базових емоцій людини, то вона характеризується універсальними рисами, незалежно від національної та культурної приналежності. Ідентифіковано такі універсальні аспекти, ознаки та культурні сценарії концептів РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY в українській, польській та англійській лінгвокультурах:

– відчуття радості – це процес зі своїм початком, кульмінацією, спадом і кінцем;

– у різних ситуаціях та обставинах людина відчуває або не відчуває радості;

– почуття радості може виникати по відношенню до ситуацій і подій, які реально в цей час не відбуваються, а існують у вигляді ідеї про пережиті, очікувані чи уявні ситуації. Так, радість можна переживати не лише, як реакцію на якусь подію чи ситуацію в теперішньому часі, але при думці про когось або щось, при спогадах про минуле, при передчуванні чи очікуванні чогось хорошого у майбутньому, а також у сні;

– соціальний аспект радості полягає у тому, що вона може бути колективним почуттям, коли його спільно переживають, ним діляться з іншими людьми чи обмінюються; радість – заразна, може передаватися від однієї людини іншій; люди часто роблять щось на радість іншим;

– егоцентричний аспект радості проявляється коли людина робить щось на радість собі, що є свідченням того, що це бажане почуття;

– людина може робити щось з радістю, перебуваючи у радісному настрої;

– радість може переживатися одночасно, приходити на зміну або чергуватися з іншими позитивними почуттями, такими як спокій, полегшення, піднесення тощо;

- радість може переживатися одночасно, або чергуватися з негативними почуттями, такими як образа, біль, тривога, гнів, страх тощо;
- радість має бінарну опозицію *радість* – *горе, журба, смуток, біда, лихо*;
- радість часто викликає приплив енергії, насаги або сили;
- за певних обставин хтось або щось може зіпсувати, затьмарити почуття радості;
- людина відчуває радість серцем, душею або в грудях;
- радість асоціюється з такими віковими періодами в житті людини, як дитинство, юність, молодість;
- радість може бути персоніфікованою та виконувати дію;
- радість буває контрольованою (людина стримує чи приховує її), або неконтрольованою емоцією (людина вільно та часто бурхливо виявляє її назовні);
- універсальні зовнішні ознаки радості: усмішка, сміх; міміка, очі, вираз обличчя; фізіологічні реакції (зарум'янилось, почервоніло лице; голова запаморочилася; дух забило; затремтіти; плакати, оніміти тощо); поведінкові реакції (танцювати, завмерти, стрибати, махати і плескати в долоні, здушити в обіймах тощо); голосові реакції (скрикнути, вискнуту, закричати);
- радість характеризується цілою низкою параметрів: за тривалістю, приналежністю, за обґрунтованістю (наявністю причини), щирістю, за очікуваністю, частотністю, ступенем контрольованості, інтенсивністю, глибиною, повнотою, чистотою, пріоритетністю, охопленням, часовим аспектом, за (не)звичністю, за позитивною / негативною оцінкою;
- почуття радості може бути щирим або вдаваним;
- радість має свою градацію: кожна людина переживає це почуття по-різному в різних ситуаціях і з різних причин;
- радість може мати причину або бути безпідставною.

5. Експліковано такі універсальні причини радості: загальнолюдські поняття та цінності (*життя, буття, існування, свобода, воля* тощо); психологічні стани, почуття (*закоханість, любов, передчуття, бажання*); люди: родинні зв'язки (*сім'я, діти, батьки*); люди: соціальні зв'язки (*друзі, колеги, гості, спілкування*); зустріч із людьми; важливі, бажані події в житті людини (*одруження, народження дитини, батьківство, материнство* тощо); інтимні стосунки, секс; житло, рідний дім; об'єкти та явища природи, рослини, тварини; пори року; свята, святкування; відпочинок, прогулянки, поїздки, подорожі; мистецтво (*музика, спів, танці, театр* тощо); спорт, змагання; робота, улюблене заняття, творчість, хобі; розумова діяльність; досягнення, успіх, перемога, відкриття; матеріальні блага (*гроші, речі* тощо); подарунки; новина, лист; їжа, напої.

– причини радості, виявлені в одній з досліджуваних мов: (укр.) віра в Бога; гумор, жарти; (пол.) віра в Бога; улюблені місця, міста, селища; читання книг, журналів; похід у кіно; (англ.) верхова їзда.

6. Ідентифіковано специфічні концептуальні ознаки та культурні сценарії радості в одній з досліджуваних мов та культур:

– в українській лінгвокультурі радість асоціюється з білим та жовтим кольорами; для українців є важливим християнський аспект радості, що засвідчують чисельні приклади колядок зі словом *радість* і його дериватами; цінність і потреба радості в житті українців порівнюється із необхідністю сонця для життя на Землі; радість порівнюється з квітами; квіти символізують радість життя; виявлені приклади вживання фразеологічних виразів з якої *радості*? 'чому? для чого?'; *собача радість* 'дешева ковбаса низької якості'; з *радістю* 'з готовністю, задоволенням, дуже охоче' та прислів'я *Старість не радість* як опозицією до молодості, яка асоціюється з радістю;

– в польській лінгвокультурі радість може бути цінністю, принципом або метою у житті людини; радість вважають найкращими ліками; зафіксована бінарна опозиція *swoja radość* – *obca radość*; щире почуття дорослих порівнюється з радістю дитини; віднайдені приклади вживання прислів'їв *Starość nie radość*; *Starość nie radość, śmierć nie wesele*; *Obiecanki malowanki, a głupiemu radość* та фразеологізмів *Co / cóż za radość!* 'Яка радість!'; *Wielka radość* (з іронічним негативним значенням);

– в англійській лінгвокультурі людина, яка переживає радість, як правило, перебуває у стані емоційного збудження; щире почуття дорослих порівнюють з радістю дитини (*childlike joy*); радість порівнюється з гірською водою; переживання радості порівнюється з кришталевою чашею, вміст якої (не)випивають до дна; ідентифіковані приклади вживання усталених виразів *a joy to behold* 'радість бачити, спостерігати'; *to greet somebody with joy* 'вітати, зустрічати когось з радістю' та фразеологізмів *pride and joy* 'хтось або щось, що приносить почуття гордості та радості'; *a bundle of joy* 'новонароджена дитина'.

Отже, порівняльне дослідження концептів РАДІСТЬ, RADOŚĆ, JOY в українській, польській та англійській лінгвокультурах дозволило простежити спільні й відмінні риси у сприйнятті та верба-

лізації позитивних емоцій у різних етнокультурних традиціях. Застосування методики когнітивної дефініції Є. Бартмінського забезпечує можливість глибокої реконструкції змістової структури концепту, виявлення його стереотипів, асоціативних полів та ціннісних характеристик у кожній культурі. Дослідження є актуальним для подальшого розвитку теорії лінгвокультурних концептів, когнітивної семантики та міжкультурної комунікації.

Внесок авторів: Флорій Бацевич – концептуалізація, методологія, перегляд і редагування; Марія Ольхович-Новосадиук – збір і аналіз фактологічного матеріалу, написання, оформлення.

Подяка: Світлані Мартінек за настанови і підтримку у виконанні дослідницької діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Жаботинская, С. А. (2013). Имя как текст: концептуальная сеть лексического значения (анализ имени эмоции). *Когниция, коммуникация, дискурс*, (6), 47–76. <https://doi.org/10.26565/2218-2926-2013-06-04>
- Лозинська, О. Г. (2014). *Польська кінематична фразеологія на позначення емоцій: структура, семантика, функціонування*. [Автореф. дис. канд. філол. наук, Інститут мовознавства імені О. О. Потебні НАН України].
- Ніколаєнко, Л. І. (2021). *Репрезентація емоцій заздрості і співчуття в польській, російській та українській мовах: семантико-когнітивний і лінгвоаксіологічний виміри*. Видавничий дім Дмитра Бураго.
- Шамаєва, Ю. Ю. (2004). *Когнітивна структура концепту РАДІСТЬ (на матеріалі англійської мови)*. [Автореф. дис. канд. філол. наук, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна].
- Barrett, L. F. (2017). *How Emotions Are Made: The Secret Life of the Brain*. Houghton Mifflin Harcourt. <https://jyotsnabooks.wordpress.com/wp-content/uploads/2017/12/how-emotions-are-made-the-secret-life-of-the-brain.pdf>
- Bartmiński, J. (2006). *Językowe podstawy obrazu świata*. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Foolen, A. (2012). The relevance of emotion for language and linguistics. In A. Foolen, U. M. Lüdtke, T. P. Racine, & J. Zlatev (Eds.), *Moving Ourselves, Moving Others. Motion and emotion in intersubjectivity, consciousness and language*. (pp. 349–364). <https://doi.org/10.1075/ceb.6.13foo>
- Kövecses, Z. (2020). Emotion concepts in a new light. *Rivista Italiana di Filosofia del Linguaggio*. <https://doi.org/10.4396/SFL201917>
- Mikołajczuk, A. (2009). *Obraz radości we współczesnej polszczyźnie*. Wydawnictwo Semper.
- Nowakowska-Kempna, I. (2000). *Konceptualizacja uczuć w języku polskim*. Ch.2. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej Towarzystwa Wiedzy Powszechnej.
- Nowak, E. (2002). Wybrane aspekty konceptualizacji uczuć pozytywnych w języku polskim (na przykładzie zwrotów werbo-nominalnych). *Poradnik Językowy*, (3), 21–34.
- Ortony, A., Clore, G. L., & Collins, A. (1988). *The Cognitive Structure of Emotions*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511571299>
- Pavlenko, A. (2005). *Emotions and multilingualism*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511584305>
- Wierzbicka, A. (1999). *Emotions Across Languages and Cultures*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511521256>
- Wilce, J. M. (2009). *Language and Emotion*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511626692>

ДЖЕРЕЛА ФАКТОЛОГІЧНОГО МАТЕРІАЛУ

- Електронний корпус української мови. <http://www.mova.info/corpus.aspx>
- National Corpus of Polish. <http://www.nkjp.pl>
- British National Corpus. <https://www.english-corpora.org/bnc/>

REFERENCES

- Barrett, L. F. (2017). *How Emotions Are Made: The Secret Life of the Brain*. Houghton Mifflin Harcourt. <https://jyotsnabooks.wordpress.com/wp-content/uploads/2017/12/how-emotions-are-made-the-secret-life-of-the-brain.pdf>
- Bartmiński, J. (2006). *Językowe podstawy obrazu świata*. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Foolen, A. (2012). The relevance of emotion for language and linguistics. In A. Foolen, U. M. Lüdtke, T. P. Racine, & J. Zlatev (Eds.), *Moving Ourselves, Moving Others. Motion and emotion in intersubjectivity, consciousness and language*. (pp. 349–364). <https://doi.org/10.1075/ceb.6.13foo>
- Kövecses, Z. (2020). Emotion concepts in a new light. *Rivista Italiana di Filosofia del Linguaggio*. <https://doi.org/10.4396/SFL201917>
- Lozynska, O. (2014). *Polish kinematic phraseology for denoting emotions: structure, semantics, functioning*. [Abstract of the Doctoral dissertation, O. Potebnia Institute of Linguistics, National Academy of Sciences of Ukraine] [in Ukrainian].

- Mikołajczuk, A. (2009). *Obraz radości we współczesnej polszczyźnie*. Wydawnictwo Semper.
- Nikolayenko, L. (2021). *Representation of the emotions of envy and sympathy in the Polish, Russian and Ukrainian languages: semantic-cognitive and linguo-axiological dimensions*. Dmytro Burago's Publishing House. [in Ukrainian].
- Nowak, E. (2002). Wybrane aspekty konceptualizacji uczuć pozytywnych w języku polskim (na przykładzie zwrotów werbo-nominalnych). *Poradnik Językowy*, (3), 21–34.
- Nowakowska-Kempna, I. (2000). *Konceptualizacja uczuć w języku polskim*. Ch. 2. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej Towarzystwa Wiedzy Powszechnej.
- Ortony, A., Clore, G. L., & Collins, A. (1988). *The Cognitive Structure of Emotions*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511571299>
- Pavlenko, A. (2005). *Emotions and multilingualism*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511584305>
- Shamayeva, Yu. (2004). *The cognitive structure of the concept JOY (based on the material of the English language)*. [Abstract of the Doctoral dissertation, V. N. Karazin Kharkiv National University]. [in Ukrainian].
- Wierzbicka, A. (1999). *Emotions Across Languages and Cultures*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511521256>
- Wilce, J. M. (2009). *Language and Emotion*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511626692>
- Zhabotynska, S. (2013). Name as text: the conceptual network of lexical meaning (analysis of the name of emotion). *Cognition, communication, discourse*, (6), 47–76. [in Russian]. <https://doi.org/10.26565/2218-2926-2013-06-04>

SOURCES

National Corpus of the Ukrainian Language. <http://www.mova.info/corpus.aspx>
 National Corpus of Polish. <http://www.nkjp.pl>
 British National Corpus.
<https://www.english-corpora.org/bnc/>

Отримано редакцією журналу / Received: 04.10.25

Прорецензовано / Revised: 30.10.25

Схвалено до друку / Accepted: 04.11.25

Опубліковано / Published: 07.05.26

Florij BATSEVYCH, DSc (Philology), Prof.
 ORCID ID: 0000-0002-6141-8318
 e-mail: batsevich.florij@gmail.com
 Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine

Mariia OLKHOVYCH-NOVOSADIUK, Assist., PhD Student
 ORCID ID: 0000-0002-2659-1633
 e-mail: mariya.olkhovych-novosadyuk@lnu.edu.ua
 Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine

MEANS OF VERBALIZATION OF THE CONCEPT

РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY IN THE UKRAINIAN, POLISH AND ENGLISH PROSE FICTION

Background. In modern linguistics there is an increasing interest in the study of concepts that represent key areas of human life, in particular emotional. Emotional concepts reflect the values, worldview and cultural traditions of the people. Therefore, their study is of great importance for understanding the national linguistic picture of the world. The study of the concept РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY is particularly relevant, since this emotion belongs to the basic positive human feelings, shapes one's worldview, influences linguistic behaviour, communicative strategies and the conceptualization of reality. Also, it is a constituent part of the value-semantic foundation of culture, determining the ethical norms of a society.

The main objective of the study is to identify the verbalization features of the concept of РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY in Ukrainian, Polish and English linguacultures by analyzing its linguistic representations in prose fiction from the electronic corpora of the studied languages and to find out universal and culturally specific features of its conceptualization.

Methods. The research is conducted within the framework of reconstructing a cognitive definition of the concept РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY by applying Jerzy Bartmiński's method. The methodological basis is the provisions of cognitive linguistics, linguistic cultural studies and emotional semantics. The research methods include cognitive-linguistic, contextual-interpretative, semantic-stylistic, comparative-typological and elements of corpus analysis.

Results. The article presents the results of a study of the emotional concept РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY, its structure, and the means of verbalization in the Ukrainian, Polish, and English linguacultures based on the texts of prose fiction. Conceptual features, qualities and cultural scenarios are identified on the basis of contexts containing the words *radість* / *radość* / *joy*, selected from electronic corpora of fiction texts. Also, a comparative analysis of the

concept РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY in the Ukrainian, Polish and English languages is conducted. More than 300 examples with the word радість, 200 with *radość*, and 250 with *joy* are analyzed.

The analysis of corpus examples showed that the connotations of the lexemes *radість* / *radość* / *joy* in literary texts correspond to their dictionary definitions and have common hyperonyms such as a feeling, sensation, psychological state, mood, character trait. They are used in the forms of greetings, wishes and fixed expressions with the meaning 'to greet, meet someone with joy'.

Universal features of the studied concept have been identified: joy is a process; the feeling of joy can be associated with past, present and future experiences; joy has a collective and individual nature of experience; joy interacts with other emotions (positive and negative); it has a binary opposition; a person feels joy with his heart, soul or chest; joy can have a reason or be groundless; sometimes it causes an influx of energy or strength.

The peculiar features of joy expression include smile, laughter, facial expressions, physiological, behavioural and voice reactions. The concept РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY is characterized by a number of common parameters. The universal causes of joy are identified – life, love, family, friendship, favorite pastime, success, nature, holidays, celebrations, recreation, travel, achievements, material goods, etc. Along with this, culturally specific features of the studied concept are revealed in the Ukrainian, Polish and English linguacultures.

Conclusions. A comparative analysis of the concept РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY has shown that despite the universal nature of the emotion, its verbalization reflects the specifics of worldview models and value orientations of each culture.

Keywords: linguistic worldview, linguaculture, conceptualization, emotion concepts, the concept JOY / RADOŚĆ / РАДІСТЬ, literary discourse, means of verbalization, cognitive definition.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.